

Ф И Л О Л О Г

часопис за језик, књижевност и културу
VI 2015 12
универзитет у бањој луци
филолошки факултет

Андреј М. Стојановић
Универзитет у Београду
Пољопривредни факултет

УДК 811.163.41'38(049.32)
DOI 10.7251/fil1512290s

ЗНАЧАЈАН ПРИЛОГ ИНТЕГРАЛНОЈ СТИЛИСТИЦИ

Ковачевић, Милош (2015), *Стил и језик српских писаца*, 1. изд., Библиотека Тумачење књижевности, књ. 22, Београд: Завод за уџбенике.

Књига *Стил и језик српских писаца* проф. др Милоша Ковачевића поред ауторског предговора (*Уводна напомена о стилистици књижевности*, 7–10) и четири краћа одељка (*Библиографска забелешка*, 283–284; *Индекс имена*, 285–291; *Циљевана лијература*, 292–301; *О аутору*, 302–303) садржи два крупна поглавља: *Стилистика поезије* (11–118) и *Стилистика прозе* (119–282). Та поглавља обухватају укупно десет научних огледа: пет о песничким делима српских писаца (Петар Петровић Његош, Бранко Миљковић, Алек Вукадиновић, Гаврило Принцип, Ђорђо Сладоје), а пет о прозним (Радован Бели Марковић, Вељко Петровић, Горан Петровић, Ранко Павловић, Јован Јовановић Змај), па се такви огледи могу читати као засебне целине, као чланци.

Обједињујућа нит која се провлачи кроз све ове радове (огледи) јесте стремљење да се доследно примени јединствен методолошки поступак истраживања, који се именује као „стилематично-стилогени модел стилистичке анализе“ (8). Тај и такав модел аутор је разрађивао и дограђивао у пет до сада објављених књига посвећених питањима језика и стила српских писаца: *Стилистика и драматика стилских фигура* (Сарајево, 1991; Подгорица, 1995; Крагујевац, 2000); *Стилске фигуре и књижевни текст* (Београд, 1998); *Стилска значења и зрачења* (Ниш, 2011); *Линивостилистика књижевности* (Београд, 2012); *Српски писци у озрачју стилистике* (Београд, 2013).

У уводном делу, посвећеном теоријским аспектима стилистике књижевног текста, аутор говори о властитом поимању *књижевности* („вербална умјетност“) и *поезије* („наука о књижевној умјетности“), наступајући као изразити представник тзв. *интегралне стилистике*, која „се бави начинима остваривања и (међу)односом стилематичности и стилогености језичких јединица – од фонеме као најмање до дискурса или текста као највише“ (7). На истом месту аутор дефинише термине стилематичност и стилогеност: „Ако је стилематичност стилистичка форма језичке јединице, тј. формални отклон који дату јединицу супротставља уобичајеној, онда је стилогеност умјетнички ефекат или умјетничка вриједност неке језичке јединице.“ О стилематичности се, такође, каже да „првенствено припада лингвистичкој стилистици, док стилогеност као умјетничка вриједност припада књижевној стилистици. Интегрална стилистика изучава оба плана језичких јединица у књижевном тексту – и стилематични и стилогени – уједињујући на тај начин лингвистичку са књижевном стилистиком“ (7–8).

Иако у књизи *Стил и језик српских писаца* наступа са позиција „интегралне стилистике“, аутор сматра за потребно да се ограда, па упозорава читаоца: „Циљ свакога од огледа није се исцрпљивао у ’тоталној’ стилистичкој анализи. У сваком од десет радова са стилистичким стилематично-стилогеним критеријумима комбинују се, зависно од тематике, и секундарно укључени под стилистику (не)подводљиви критеријуми, какви су нпр. кри-

теријуми дискурсне анализе, критеријуми поетске и историјске истине, критеријуми текстуалне бисемичности [...] и сл.“ (9).

Прво поглавље отвара Ковачевићев научни оглед „Фигуративно-кохезиони паралелизми у Његошевој пјесми ’Мисао’“ (13–37). Аутор најпре говори о мишљењима оних који су највише пажње посветили песми „Мисао“ („Књижевна критика о пјесми ’Мисао’“), сматрајући да су међу њима најзначајнији Јован Деретић, Исидора Секулић и Мило Ломпар. Након тога, Ковачевић приступа анализи паралелизама „у само три строфе: *їрвој, седмој и једанаесїој*“, јер „прва је строфа отварачка, седма је једна од средишњих строфа, а посљедња је затварачка, тако да би те три строфе на неки начин требало да репрезентују структуру пјесме у цјелини...“ (22). У закључном делу тог огледа, аутор истиче: „Лингвостилистичка анализа трију строфа Његошеве пјесме ’Мисао’ показала је да се принцип паралелизма и/или еквивалентности остварује и на структурно-синтаксичком и на структурно-семантичком плану готово у свакоме стиху, или најмање у двостиху, а без изузетка у оквиру строфа, одсјечака и пјесме у цјелини“, при чему „опште значење проистиче из хармонизације критеријума синтаксичке и семантичке еквивалентности остварене у свим ’јединицама’ пјесме: стиховима, двостиховима, строфама и одсјечцима, посматраним понаособно и у међуодносу“ (36–37).

Следећи оглед носи назив „Миљковићева ’Критика метафоре’ у огледалу теорија метафоре“ (38–63). Циљ те анализе „није потпуна лингвостилистичка анализа структурно-кохезивних односа у пјесми, него прије свега њен тематско-семантички дио, њено пјесничко освјетљење проблема метафоре, који је истакнут већ насловом: ’Критика метафоре’“ (43). Примера ради, првим стихом песме – *Две речи тїек да се кажу додирну се* – износи се, како тврди Ковачевић, „једна од најсуштаственијих карактеристика метафоре, особина која подразумемијева свака теорија метафоре“ (49). У жару анализе поменутог стиха, Ковачевић се

одлучује за смело¹ тумачење песникових интенција: „Под значењем ’кажу се’ подразумемијева се значење ’представе се једна другој’, односно ’упознају се’ [...] То ’упознавање’ двију ријечи подразумемијева проналажење бар једне заједничке ’особине’ као темеља њихове ’даље сарадње’ [...] Та заједничка особина што повезује двије лексеме [...] мора постојати да би се реализовала метафора.“ (51–52). Минуциозном анализом Миљковићеве песме „Критика метафоре“ Ковачевић оснажује тезу да се метафора „показује најбитнијим својством не само поетског језика него и језика као другостепеног моделативног система“ (63).

Засебан оглед у одељку *Стїилїстїика њоезије* чини Ковачевићев рад „Дискурс једне пјесме Алека Вукадиновића у дискурсној анализи“ (64–84). Аутор најпре коментарише термине *дискурс* (анализа дискурса) и *тїекстї* (текст-лингвистика), а потом саопштава да у конкретном раду не прави „диференцијацију између термина текст и дискурс“ (65). Тако, Ковачевић анализира Вукадиновићеву песму „Јутрима благим Божјим вечерима“ као „затворени дискурс“, а уједно као „*тїекстїостїилем* или стилистички маркиран дискурс“ (67). Након спроведене лингвостилистичке анализе поменуте песме, Ковачевић закључује 1) да је ту присутна свеколика „поетска ’регуларност’“ (заснована пре свега на принципима еквивалентности и паралелизма) и 2) да „једна од најбитнијих особина Вукадиновићеве поезије може се одредити као врло тежак пут до разоткривања смисаоне структуре његових пјесама“ (83).

Гаврилу Принципу, односно лингвостилистичкој анализи једине његове песме „Умирање“, посвећен је рад „Лингвостилистичка анализа једине Принципове пјесме“ (85–96). Ковачевић истиче да је Принципова песма оп-

¹ Кажемо „смело“ јер Миљковић је одавно постулирао тзв. домино-правило за генерирање метафора или метафоричних структура у поетском тексту. Уп.: „Речи имају своје димензије које их одређују. И слагање речи је у извесном смислу као **слагање домина: речи морају једном својом половином да се поклапају** [ист. А. С.]...“ (Бранко Миљковић, *Поезија*, Београд: Просвета, 1981, стр. 341).

штепозната, пре свега због самог аутора (као песничка тема и симбол), али да о њој није много писано. Више је спомињана као културноисторијска чињеница неголи што је представљала озбиљан изазов за књижевну или стилистичку анализу. Ковачевић је у овоме раду поставио управо тај циљ: „извршити детаљну лингвостилистичку анализу ове Принципове пјесме, узимајући у обзир њена оба плана, и план стилематичности [...] и план стилогености, тј. умјетничког ефекта који ти структурно-језички 'захвати' њеног обликовања (творбе) изазивају“ (86). У закључном делу тог огледа, Ковачевић ће саопштити да је Принципова песма формално „више него успјешно изведена: и у погледу структурисања строфа, и дистрибуције риме, и садржајно-тематске структуре. Можда би јој се приговор могао упутити због изневјеравања изометричности у свим стиховима. Али је очигледно да хетерометричност у пјесми није случајна, она има стилогену функцију.“ (95).

На крају првог поглавља долази научни оглед „Поетско и истинито у пјесми 'Принцип' Ђорђа Сладоја“ (97–118). Ковачевић овде најпре наводи интегрални текст Сладојеве песме „Принцип“, коментарише утиске које су о њој дали поједини историчари (М. Марковић), а потом детаљно анализира историјске чињенице које је у своју песму о Принципу унео песник Ђорђо Сладоје („Историјске чињенице у Сладојевој пјесми“, 98–106). Ковачевић то чини највероватније стога да би аргументовано проговорио о „моделима истине у књижевности“ (у одељцима: „Поетска истина Сладојеве пјесме“, 106–117 и „Међуоднос историјске и поетске истине у Сладојевој пјесми“, 117–118) и саопштио резултате спроведене лингвостилистичке анализе. Аутор ту закључује: „Пошто је поетски језик својеврсна надградња и разградња комуникативног језика, и историјске чињенице могу бити само подлога поетске истине, али не и сама та истина“, при чему песма „Принцип“ Ђорђа Сладоја представља добру потврду томе.

Друго поглавље у књизи *Стил и језик српских писаца, Стилстичка проза*, отвара научни оглед „Стилематичност реченице Радо-

вана Белог Марковића у збирци прича *Живчана јайија*“ (121–182). Након исцрпне анализе, Ковачевић издваја најбитније језичко-стилске карактеристике збирке прича „Живчана јайија“, односно целог прозног дела Белог Марковића, показујући да су те карактеристике садржане у поступцима *стилематичности реченице*. Ковачевић открива три доминантна поступка која Бели Марковић користи „у творби стилски онеобичајене форме реченице, а то су: 1) реченични неологизам као реченични белизам, 2) стилематична лексика као основ стилематичности реченице и 3) ред рјечи као основ стилематичности реченице“ (178). Посебно се истиче (182) да Бели Марковић поменути поступке ретко користи појединачно, тј. много је чешћи случај да се у истој реченици реализују „два или сва три доминантна поступка стилистичког структурисања реченице“ (и реченични белизам, и стилематична лексика, и стилски маркиран ред речи).

У раду „Доживљеност у приповједачкој прози Вељка Петровића“ (183–205) Ковачевић спроводи анализу „језичких јединица којима Вељко Петровић у својим приповјеткама (при чему смо за корпус одабрали само један антологијски избор од осам прича) изражава доживљеност као језичко-стилску доминанту исказа или микродискурса“ (204). Ковачевић на материјалу анализираних приповедака Вељка Петровића издваја два типа „доживљајних, граматикализованих јединица“: 1) *аорисити, импјерфекти, њлуквамјерфекти* и 2) конструкције *ујравној њовора* и конструкције *слободној неујравној њовора*. Проведена анализа категорије доживљености потврђује, како истиче Ковачевић, „често истицану оцјену о Вељку Петровићу као једном од најбољих приповједача српскога језика, посебно кад су у питању језичко-стилске карактеристике његове прозе“ (205).

Научни оглед „О три приповједачке стилско-језичке карактеристике Ранка Павловића“ (206–230) односи се на анализу „стилско-језичких карактеристика трију приповједака Ранка Павловића: 1) 'Библиотекар и Књига', 2) 'Камин' и 3) 'Човјек с теретом'“ (206). Ковачевићева анализа је показала да

ове три антологијске приче Ранка Павловића – „према у њима оствареним доминантним стилско-језичким поступцима, а то су: а) ретерација као кохезивно и композиционо начело приче, б) кумулација као основ контрастном структурисању приче и в) испреплетеност типова говора као наратолошко 'савршенство' приче – Ранка Павловића представљају као писца чија је једна од доминантних књижевноумјетничких карактеристика управо она стилско-језичка“ (230).

У раду „Двозначност (не)оглашавања демократије у роману Горана Петровића *Исјог љаванице која се љусја*“ (231–251) Ковачевић се бави анализом поменутог романа, који је његов аутор Горан Петровић назвао „кино-новела“. Роман за основну тему има краљевачку филмску пројекцију у биоскопу „Сутјеска“ у термину Титове смрти (4. маја 1980. у 15 сати и 4 минута) и догађања око ње. Три су главна лика овог романа: кино-оператер Руди Прохаска, кино-разводник Симоновић и птичица-папагај необичног имена *Демократија*. Ковачевић је утврдио: „У роману нема готово ниједнога исказа у којем је лексема 'демократија' употребљена а да он дјелимично или у цјелини није бисемичан“, што Горан Петровић постиже применом одговарајућих језичких техника и поступака, односно полисемичних стилских фигура и/или поступака, као што су: антономазија, анаклаза, алегорија, алузија, сатира, сарказам, хипербола, гротеска, симбол и метафора (250–251).

Друго поглавље (и књигу у целини) затвара научни оглед „О *Досејкама и наивно-сџиџима из дечијег свџта* Јована Јовановића Змаја“ (252–282). Ковачевићева анализа Змајевих језичких „досетки и наивности из дечијег свџта“ показује да је „њихова основна заједничка карактеристика *сџонџијаносџиј реализације*. Оне су врло блиске спонтано реализованим 'анегдотама' одраслих људи“ (279). Ковачевић показује, такође, да у подлози дечијих досетки

„по правилу стоји, посматрано из перспективе одраслих, кршење неког од правила у реализацији лексичко-семантичких категорија какве су нелогичност, полисемија, синонимија, хомонимија, хомотонија, паронимија. Реализација датих семантичких категорија изазива по правилу хумористички ефект антанаклазе или анаклазе...“ (280). Истраживање језичких ткања дечијих досетки Змајевих „потврдило је мишљење о Змају не само као изузетном писцу за дјецу него и као врсном писцу о дјеци“ (281).

Описавши укратко садржај књиге *Сџил и језик срџских џисаца*, напоменули бисмо да и у последњим њеним одељцима (*Библиографска забџљешка* – 10 јединица; *Цџиџирана лиџератуџура* – 139 наслова; *Индекс имена* – 184 јединице; *О ауџору* – стручна биографија) читалац може пронаћи мноштво драгоцених информација.

Књига Милоша Ковачевића *Сџил и језик срџских џисаца* представља оригиналну научну студију највишег теоријског и апликативног нивоа, у целини посвећену карактеристикама уметничког говора. Она уводи читаоца у разумевање стилогене функције језика као средства изражавања у књижевноуметничком тексту (нарочито у поезији), инсистирајући на стилематично-стилоговом моделу стилистичке анализе. Значајна је стога што уочљиво кореспондира с дисциплинама као што су *линџвистџичка сџилеџиџика* (стилистички ресурси српскога језика), *књижевна сџилеџиџика* (теорија књижевности, поетика) и *реџорика* (стилско-реторички поступци, тропи, стилске фигуре). Као такву, уз пет до сада објављених Ковачевићевих књига посвећених питањима језика и стила српских писаца, књигу *Сџил и језик срџских џисаца* можемо сваком научнику и студенту филолошке струке препоручити да је има у сопственој библиотеци.

rus@agrif.bg.ac.rs